

Рудяков 2004: Рудяков, А.Н. Язык, или Почему люди говорят: (опыт функционального определения естественного языка) [Текст] / А. Н. Рудяков. – К. : Грамота, 2004. – 224с. – Бібліогр.: с. 211-220. – ISBN 966-8066-48-0.

Селиванова 2006: Селиванова, О.О. Сучасна лінгвістика : термінологічна енциклопедія / О. О. Селиванова (укл.). – Полтава : Довкілля – К., 2006. – 716с. – Бібліогр.: с. 667-688. – ISBN 966-8791-00-2.

Скопина 1972: Скопина, М.А. О разработке словника для начального этапа обучения [Текст] / М.А. Скопина // Лексические минимумы русского языка / П. Н. Денисов (ред.). – М.: Издательство московского университета, 1972. – С. 75-91. – Бібліогр.: с. 138-165.

Соколовская 1999: Соколовская, Ж.П. «Картина мира» в значениях слов: («семантические фантазии» или «катехизис семантики?») [Текст] / Ж. П. Соколовская. – Симферополь, 1999. – 232с. – Бібліогр.: с. 227-231.

Статья посвящена определению и характеристике современных подходов к созданию словарей-минимумов, составленных на семантических основаниях. Основная проблема семантико-идеографического описания номинативной системы языка заключается в том, чтобы методология исследования соотносилась с конкретными шагами методики описания лексикона и принципами презентации номинативных средств языка.

Ключевые слова: словарь-минимум, языковая картина мира, функциональная идеография, семантема, ядро, периферия.

The article is devoted to a definition and characteristics of modern approaches to picking out a basic thesauruses which are compiling on semantic principles. The functional ideography as a descriptive method of vocabulary dictates modeling a valuable-organized notional zones of language world picture and ascertaining nominative units (simple and composite types) which are explicators of included in zone composition semantemes (language notions).

Keywords: basic thesaurus, language world picture, functional ideography, semanteme, basis, periphery.

Надійшла до редакції 23 січня 2010 року.

Наталія Замощина

ББК Ш12=631.2*31

УДК 81-115

СЕМАНТИКА ПОХІДНИХ ІМЕННИКІВ ІЗ ЛОКАТИВНИМ ЗНАЧЕННЯМ У ТУРЕЦЬКІЙ МОВІ

Статтю присвячено дослідженню семантики похідних іменників із локативним значенням у турецькій мові. У роботі запропоновано семантичну класифікацію локативних іменників, що містить семантичних типи, які поділяються на моделі та тематичні групи. У процесі вивчення семантики виявлено спільні та диференційні риси в організації системи похідних іменників із локативним значенням у турецькій мові.

Ключові слова: похідні іменники з локативним значенням, семантична структура, семантична сполучуваність.

1. Вступні зауваження

1.1. У даній статті досліджується семантика локативних субстантивних дериватів (далі ЛД) у турецькій мові, тобто іменників на кшталт тур. *batmak* 'тонути' → *batak* 'болото, трясина', *çam* 'сосна' → *çamlık* 'сосняк', *çıkılmak* 'виходити' → *çıkış* 'вихід', *düz* 'рівний' → *düzlük* 'рівнина', *yeşil* 'зелений' → *yeşillik* 'місце, вкрите зеленню', *tilki* 'лисиця' → *tilkilik* 'місце, де водяться лисиці'.

Встановлення семантичних груп проводиться шляхом визначення характеру мотиваційних відношень у "формулі тлумачення" (ФТ) [Kaliušenko 1988: 19-21]. Таким чином, перифраза ЛД здійснюється за допомогою "семантично рівнозначної конструкції" [Апресян 1974: 42]. Семантика локативного деривата *elçilik* 'посольство' розкривається в формулі тлумачення "L – місце, де працює X, де X – особа, позначена мотивуючим іменником *elçi* 'посол'.

1.2. Семантика похідних іменників із локативним значенням у турецькій мові недостатньо глибоко вивчена порівняно зі станом розробки цього питання на матеріалі індоєвропейських мов, що й зумовлює актуальність даного дослідження. У ньому представлена відсутня дотепер семантична класифікація локативних дериватів у турецькій мові. Відповідно до класифікації М. О. Баскакова, турецька мова належить до огузької групи, огузо-сельжукської підгрупи алтайської сім'ї мов [Баскаков 1952: 134]. А. Ержиласун зараховує її до південно-західної гілки тюркської сім'ї [Ercilasun 2005: 69]. Турецька мова має англотинативний тип граматичної будови: основну роль у словотворенні відіграє суфіксація, граматичні відношення між словотвірними елементами будуються за допомогою пов'язаних між собою морфем [Sergül 2001: 10]. Є. Д. Поліванов називає аглутинативні мови аналітичними. Вони, на його думку, мають більш чіткий поділ

слова на основу й суфікс, оскільки основа без суфікса являє собою цілком нормальний тип слова в цих мовах [Поливанов 1933: 52]. О. О. Реформатський вважає, що, існуючи як окреме слово, основа в цьому типі мов не виявляє в складі похідних лексем властивостей слова, яке їх породжує”, що аглютинуючий тип мови відрізняє однозначність, стандартність і чітке (без комплексних поєднань) розмежування морфем [Реформатський 1987]. У граматиках турецької мови Т. Бангуоглу [Banguoğlu 2007], А. М. Кононова [Кононов 1956], З. Коркмаз [Korkmaz 2005], М. Ергіна [Ergin(b) 2005] словотвір розглядається переважно на основі семасіологічного принципу, словотвірні форманти поділяються за ознакою лексико-граматичної приналежності твірних і похідних іменних або дієслівних основ і описуються, класифікуючися за чотирма групами: 1) суфікси, які утворюють імена від імен; 2) суфікси, які утворюють дієслова від імен; 3) суфікси, які утворюють дієслова від дієслів; 4) суфікси, які утворюють імена від дієслів. Семантика похідних іменників описується, виходячи зі значень певних афіксів. Можна відзначити також відсутність детальных відомостей щодо семантики локативних дериватів, принципів їхньої класифікації та кількісної характеристики. Відмінною особливістю словотвору турецької мови постає відсутність категорії роду, а також нечітка межа між частинами мови – зазвичай тільки позиція слова в реченні допомагає визначити, до якої частини мови належить певне утворення. [Balci 2008: 31]. Згідно з Е. В. Севортяном, рівень граматичного розвитку визначається станом диференціації мовлення. Принципово різним станам частин мови відповідає різний словотвір [Севортян 1974: 30]. У турецькій науковій літературі затвердився термін *Türkiye Türkçesi* “тюркська мова Турції”, у той час як у російській тюркологічній літературі назва всієї сім’ї репрезентована як тюркська сім’я мов, а видове найменування мови Турції – турецька мова [Кононов 1956: 7]. Аналіз матеріалу даного дослідження здійснювався із використанням сучасної турецької літературної мови, що ґрунтується на так званій “стамбульській турецькій” (*Istanbul Türkçesi*) [Ergin 2005(a): 210]. Діалектні вислови й застаріла лексика до уваги не бралися.

1.3. Мета нашого дослідження – опис семантичної класифікації ЛД, виділення основних семантичних типів і смислових груп ЛД у турецькій мові, а також встановлення семантичної функції слів, які їх мотивують. У даній статті семантика ЛД описується на основі ономасіологічного принципу. Обсяг досліджуваних одиниць у турецькій мові становить 763 ЛД.

2. Семантична класифікація ЛД

Головною семантичною ознакою ЛД є предметність. Їх характеризує фіксованість у просторі, нерухомість щодо інших об’єктів. Семантична класифікація ЛД базується на семантичній функції ЛД у формулі тлумачення цього деривата. У результаті аналізу були виділені такі типи: 1) суб’єктні ЛД (їх мотивуюча основа (далі МО) позначає “суб’єкт”), 2) об’єктні ЛД (МО – “об’єкт”), 3) відносні (МО позначає “просторове відношення до іншого місця”), 4) атрибутивні (МО – “ознака”); 5) ЛД залишкового типу (не ввійшли до жодного з попередніх типів і характеризуються унікальним семантичним зв’язком із МО).

3. Суб’єктні ЛД

Даний тип містить 475 ЛД. Тут було виділено дві групи ЛД: власне суб’єктні (МО виражена іменником) і суб’єктно-предикативні (МО виражена дієсловом).

3.1. Власне суб’єктні ЛД

Їхня мотивуюча основа позначає у формулі тлумачення суб’єкт дії, який може бути: 1) особою, 2) твариною, 3) рослиною, 4) предметом. У семантиці суб’єктних локативних дериватів відтворюється опозиція за ознакою приналежності суб’єкта ситуації до істот/ неістот. У цьому типі було встановлено 8 груп ЛД:

3.1.1. “Місце L, у якому працює X”, де X – суб’єкт ситуації, позначений мотивуючим іменником, що позначає особу певної професії, L – місце роботи суб’єкта. До складу групи увійшов 21 (2,8%) ЛД: тур. *temur* ‘службовець’ → *temurluk* ‘відділ, заклад, де працюють службовці’, *ajan* ‘агент’ → *ajanlık* ‘агентство’, *terzi* ‘кравець’ → *terzihane* ‘кравецька майстерня’, *tabak* ‘шкіряник’ → *tabakhane* ‘шкіряний завод’.

3.1.2. “Місце L, у якому діє/ керує X”, де X – суб’єкт ситуації, виражений мотивуючим іменником, що позначає особу певного статусу, яка має певну власність, L – місце діяльності суб’єкта. Відзначено 40 (5,2%) ЛД: тур. *bakan* ‘міністр’ → *bakanlık* ‘міністерство’, *savcı* ‘прокурор’ → *savcılık* ‘прокуратура’, *hakan* ‘хан’ → *hakanlık* ‘ханство’, *vali* ‘губернатор’ → *valilik* ‘резиденція губернатора’, *şah* ‘шах’ → *şahlık* ‘резиденція шаха’, *kral* ‘король’ → *krallık* ‘королівство’, *duka* ‘герцог’ → *dukalık* ‘герцогство’.

3.1.3. “Місце L, у якому X випробовує/ навчає Y”, де X суб’єкт дії, виражений мотивуючим іменником, Y – об’єкт дії, L – місце випробовування. Ця група містить 3 (0,4%) ЛД: тур. *gemi* ‘судно’ → *gemilik* ‘судноверф’, *hadde* ‘станок’ → *haddehane* ‘прокатний завод’, *kayık* ‘човен’ → *kayikhane* ‘човнова станція’.

3.1.4. “Місце L, у якому міститься X”, де X – суб’єкт ситуації, виражений мотивуючим іменником, L – місце ситуації. Відзначено 12 (1,6%) ЛД: тур. *konuk* ‘гость’ → *konukluk* ‘готель’, *bulaşık* ‘заражена людина’ → *bulaşikhane* ‘шпиталь для заражених’, *rum* ‘грек’ → *rumluk* ‘район, заселений греками’, *hasta* ‘хвора людина’ → *hastane* ‘лікарня’.

3.1.5. “Місце L, у якому живе X”, де X – суб’єкт ситуації, виражений мотивуючим іменником-назвою тварини, яка водиться в даній місцевості, L – місце/ середовище проживання. У ролі суб’єкта виступають тварини й птахи. Ця група містить 10 (1,3%) ЛД: тур. *güvercin* ‘голуб’ → *güvercinlik* ‘голуб’ятня’, *kuzu* ‘ягня’ → *kuzuluk* ‘загін для ягнят’, *kuş* ‘птаха’ → *kuşlak* ‘місце, де багато птахів’, *inek* ‘корова’ → *ineklik* ‘коровник’, *kanarya* ‘канарка’ → *kanaryalık* ‘приміщення для канарок’, *tavuk* ‘курка’ → *tavukluk* ‘курник’.

3.1.6. “Місце L, у якому росте/ наявний X”, де X – суб’єкт ситуації, виражений мотивуючим іменником-назвою рослини, яка росте/ наявна в даній місцевості, L – місце/ середовище існування. Тут було відзначено 45 (5,9%) ЛД: тур. *ceviz* ‘горіх’ → *cevizlik* ‘горішник’, *çam* ‘сосна’ → *çamlık* ‘сосняк’, *saz* ‘тростина’ → *sazlık* ‘місце, поросле тростиною’ *yonca* ‘конюшина’ → *yoncalık* ‘конюшинне поле’, *zeytin* ‘олива’ → *zeytinlik* ‘оливковий гай’.

3.1.7. “Місце L, у якому зберігається X”, де X – суб’єкт ситуації, виражений мотивуючим іменником, L – місце зберігання X. 56 (7,3%) ЛД цієї групи являють собою так звані іменники-вмістища: тур. *barut* ‘порох’ → *barutluk* ‘пороховий склад’, *kül* ‘попіл’ → *küllük* ‘попільниця’, *kahve* ‘кава’ → *kahvelik* ‘коробочка для кави’, *odun* ‘поліно’ → *odunluk* ‘стіс дров’, *kömür* ‘вугілля’ → *kömürlük* ‘місце, де зберігається вугілля’.

3.1.8. Місце L, у якому розміщений X”, де X – суб’єкт ситуації, виражений мотивуючим іменником, L – місце наявності X. Значенням 225 (29,5%) ЛД цієї групи є предмет, названий мотивуючою основою, але з певними модифікаціями: тур. *çamaşır* ‘білизна’ → *çamaşırlık* ‘пральня’, *çöp* ‘сміття’ → *çöplük* ‘звалище сміття’, *mezar* ‘могила’ → *mezarlık* ‘кладовище’, *sahil* ‘берег’ → *sahilhane* ‘дача на березі’, *saz* ‘болото’ → *sazak* ‘болотистая местність’, *namaz* ‘намаз (молитва)’ → *namazgâh* ‘місце для намазу (молитви)’, *kumar* ‘азартні ігри’ → *kumarhane* ‘казино, картярський будинок’.

3.2. Суб’єктно-предикативні ЛД

Мотивуюча основа суб’єктно-предикативних ЛД позначає у формулі тлумачення дію, виражену дієсловом, яку суб’єкт виконує в певному місці: “Місце L, у якому X перебуває в стані”, де X – суб’єкт ситуації, виражений мотивуючим дієсловом, L – місце ситуації. Мотивуюча основа ЛД цього типу позначає в формулі тлумачення дієслово стану і положення в просторі. Було виділено 63 (8,3%) ЛД, утворених від неперехідних дієслів на кшталт тур. *barınmak* ‘укриватися’ → *barınma* ‘укриття’, *batmak* ‘тонути’ → *batak* ‘багнисте місце, болото’, *durmak* ‘стояти’ → *durak* ‘зупинка, стоянка’, *görünmek* ‘показуватися, бути видимим’ → *görülük* ‘тераса над будинком’, *gözlemek* ‘спостерігати’ → *gözlek* ‘місце для спостереження’, *konmak* ‘мешкати десь недовго’, → *konut* ‘помешкання’, *kümülmek* ‘ховатися’ → *kümültü* ‘місце сторожа, засідка’, *yaumak* ‘пастися’ → *yaula* ‘літнє пасовище’.

Таблиця 1

Суб’єктні ЛД

	Групи ЛД та їх тлумачення	Загальна кількість
	Власне суб’єктні	
	ЛД, де X - особа	
	Місце L, у якому працює X	21 (2,8%)
	Місце L, у якому діє/ керує X	40 (5,2%)
	Місце L, у якому X випробовує/ навчає У	3 (0,4%)
	Місце L, у якому міститься X	12 (1,6%)
	ЛД, X – неособа	
	Місце L, у якому водиться X, де X – тварина	10 (1,3%)
	Місце L, у якому водиться X, де X – рослина	45 (5,9%)
	Місце L, у якому зберігається X, де X – суб’єкт-неістота	56 (7,3%)
	Місце L, у якому розміщений X, де X – суб’єкт-неістота	225 (29,5%)
	Місце L, у якому немає X, де X – суб’єкт-неістота	-
	Суб’єктно-предикативні ЛД	
0	Місце L, у якому X перебуває в стані	63 (8,3%)
	Усього:	475 (62,3%)

4. Об’єктні ЛД

ЛД цього типу загальною кількістю 200 одиниць (26,2%) мотивовані іменниками-неістотами, які виконують у тлумаченні семантичну функцію “об’єкт”, і позначають місце, де з даним предметом виконують певні операції: створюють, видобувають, зберігають. Залежно від типу об’єкта – “ефікованого (який виникає внаслідок дії суб’єкта) або афікованого (по відношенню до якого суб’єкт виконує певну дію)” [Калиущенко 1994: 77], а також від мотивуючої основи серед локативних дериватів виділено два підтипи, кожен із яких містить кілька груп:

4.1. Власне об’єктні ЛД

ЛД мотивовані іменниками-неістотами, які виконують у тлумаченні семантичну функцію “об’єкт” і позначають місце, де з даним предметом виконують певні операції – створюють, видобувають:

4.1.1. “Місце L, у якому X створює У”, де X – суб’єкт ситуації, У – об’єкт (продукт) ситуації, позначений мотивуючим іменником, L – місце дії X. До цієї групи належать 28 ЛД (3,7%), наприклад: тур. *silâh* ‘зброя’ → *silâhlik* ‘збройова майстерня’, *kiremit* ‘черепиця’ → *kiremithane* ‘місце де виготовляють черепицю’, *ekmek* ‘хліб’

Розділ IV. ФУНКЦІОНАЛЬНА СЕМАНТИКА ЛЕКСИЧНИХ І ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ОДИНИЦЬ

→ *ekmekhane* ‘хлібопекарня’, *süt* ‘молоко’ → *sütlük* ‘молочна ферма’, *sabun* ‘мило’ → *sabunhane* ‘миловарня’, *pasta* ‘торт, тістечко’ → *pastane* ‘кондитерська’.

4.1.2. “Місце L, у якому X видобуває Y”, де X – суб’єкт ситуації, Y – об’єкт (продукт) ситуації, позначений мотивуючим іменником, L – місце дії X. Ця група містить 12 (1,6%) ЛД, наприклад: тур. *çakıl* ‘рінь’ → *çakıllık* ‘місце, де є рінь’, *kum* ‘пісок’ → *kumsal* ‘піщане місце’, *turba* ‘торф’ → *turbalık* ‘торфовище’, *tuz* ‘сіль’ → *tuzla* ‘солеварня, родовище солі’.

4.2. Об’єктно-предикативні ЛД. (МО виражена дієсловом)

Ефіковані ЛД

Підтип ефікованих ЛД поділено на 4 групи:

4.2.1. “Місце L, що було створене чи виникло в/ на певному предметі або об’єкті У внаслідок дії X, і отримало самостійне значення”, де X – суб’єкт дії, вираженої мотивуючим словом, Y – об’єкт ситуації, L – місце ситуації. Тут було відзначено 78 (10,2%) ЛД зі значенням результату дії (кінцевої точки), наприклад: тур. *akmak* ‘стікати’ → *akaç* ‘стік’, *çıkılmak* ‘виходити’ → *çıkış* ‘вихід’, *çökmek* ‘опускатися, наноситися’ → *çökelge* ‘нанос, намулювання’, *geçmek* ‘проходити’ → *geçenek* ‘прохід’, *yapmak* ‘робити, споруджувати’ → *yapı* ‘побудова, споруда’.

4.2.2. “Місце L, що виникає внаслідок дії X, позначеної мотивуючим дієсловом, і призводить до деформації об’єкта У”, де X – суб’єкт дії, Y – об’єкт ситуації. Ця група містить 30 (3,9%) іменників, утворених від так званих “деструктивних” дієслів, основне значення яких “деформувати (каузувати) певним способом” [Апресян 1995: 197], наприклад: *bölmek* ‘ділити’ → *bölüm* ‘відділ’, *çentmek* ‘вищербати’ → *çentme* ‘щербина, виїмка’, *kertmek* ‘робити насічку’ → *kertik* ‘насічка’, *kopmak* ‘рвати, розривати’ → *kopma* ‘місце розриву’, *yıkılmak* ‘розвалити’ → *yıkı* ‘руїни’.

4.3. Афіковані ЛД

“Місце L, на/ у / через яке X здійснює над У дію, позначену мотивуючим дієсловом”, де X – суб’єкт ситуації, Y – об’єкт дії, L – місце ситуації. Мотивуючою основою 52 (6,8%) ЛД цієї групи виступає дієслово, що позначає дію в процесі: тур. *aramak* ‘шукати’ → *aramaç* ‘місце археологічних розкопок’, *öldürmek* ‘убивати’ → *öldürge* ‘місце страти’, *okumak* ‘учитися’ → *okul* ‘школа’, *salmak* ‘випускати, залишати вільним’ → *salmalık* ‘пасовище’, *tapınmak* ‘поклонятися (богам)’ → *tapınak* ‘храм, святилище’.

Таблиця 2

Об’єктні ЛД

№	Групи ЛД і їх тлумачення	Загальна кількість
1.	Власне об’єктні ЛД	
2.	Місце L, у якому X створює Y	28 (3,7%)
3.	Місце L, у якому X видобуває Y	12 (1,6%)
4.	Ефіковані ЛД	
5.	Місце L, яке було створене або виникло в/на певному предметі або об’єкті й отримало самостійне значення	78 (10,2%)
6.	Місце L, що виникає в результаті дії, виконуваної X і призводить до деформації об’єкта Y	30 (3,9%)
7.	Афіковані ЛД	
8.	Місце L, на/ у / через яке X виконує над У певну дію	52 (6,8%)
	Усього:	200 (26,2%)

5. Відносні ЛД

“Місце L відносно певного об’єкта або іншого місця У”, де Y – об’єкт ситуації, позначений мотивуючим словом, L – місце ситуації. 8 (1%) ЛД цієї групи утворено від основ іменників за допомогою префіксів, які виражають просторове відношення. Варто зазначити, що попри традиційну думку про те, що турецька мова — мова суфіксації і не може мати префіксів, оскільки це б суперечило її характеру, Т. Балджи вважає, що в турецькій мові все ж наявні такі префіксальні елементи – префіксоїди. Він проводить паралель із німецькими префіксами, які в діяхронічному плані утворилися із самостійних слів. На думку дослідника, перехід від вільних морфем до префіксів може бути доказом того, що категорія остаточно сформувалася [Balci 1933: 14]. Аналогічної думки дотримуються С. Абдюльхайоглу [Abdülhayoğlu 1990] та В. Кьоніг [König 1994]. Так, як префіксальні похідні деривати до типу відносних ЛД належать похідні типу тур. *geçit* ‘прохід’ → *üstgeçit* ‘наземний перехід’ (*üst-* відповідає в російській мові префіксам *на-*, *над-*), *yapı* ‘споруда’ → *altyapı* ‘основа для чого-небудь’ (*alt-* відповідає в російській мові префіксу *под-*), *oda* ‘кімната’ → *önoda* ‘передпокій, передня кімната’ (*ön-* відповідає в російській мові префіксам *перед-*, *перед-*), *üzey* ‘сторона, поверхня’ → *önüzey* ‘передня сторона’, *yapı* ‘споруда, побудова’ → *üstyapı* ‘надстройка’, а також ЛД, утворені від власних назв *Kafkasya* ‘Кавказ’ → *Transkafkasya* ‘Закавказзя’, *Carpathian* ‘Карпати’ → *Transcarpathia* ‘Закарпаття’, і суфіксальний дериват *Ural* ‘Урал’ → *Urallar* ‘Приуралля’.

Відносні ЛД

Групи ЛД і їх тлумачення	Загальна кількість
Місце L відносно певного об'єкта або іншого місця	5 (0,7%)
Усього:	5 (0,7%)

6. Атрибутивні ЛД

Даний тип містить 35 одиниць (4,6%). Тут представлено ЛД, які позначають місце, що характеризується ознакою, названою похідної основою. У їхній семантиці відзначається додаткова сема – абстрактність. Мотивуючі основи ЛД цього типу виражені прикметниками і прислівниками. Відмінна ознака ЛД цього типу – відсутність множини: “Місце L, позначене за ознакою А”, А – ознака, L – місце наявності ознаки. Тут було виявлено ЛД типу тур. *boş* ‘порожній’ → *boşluk* ‘порожнеча’, *düz* ‘рівний’ → *düzlük* ‘рівнина’, *lâzım* ‘потрібний’ → *lâzımlık* ‘убиральня, буквально “потрібне, необхідне місце”, *gizli* ‘прихований, таємний’ → *gizlilik* ‘підпілля’, *yaban* ‘дикий’ → *yabanlık* ‘дика, незаселена місцевість’, *uzak* ‘дальній’ → *uzaklık* ‘даль, далеке місце, відстань’.

Таблиця 4

Атрибутивні ЛД

Групи ЛД і їх тлумачення	Загальна кількість
Місце L, позначене за ознакою А	35 (4,6%)
Місце L, що позначає відсутність ознаки А	-
Усього:	35 (4,6%)

7. Залишкова група ЛД

До залишкової групи належать 45 одиниць (5,9%). Це ЛД, які не увійшли до складу жодного семантичного типу, вони що характеризуються унікальним смисловим зв'язком із мотивуючою основою: *çağlıyan* ‘який видає шум’ → *çağlıyan* ‘водоспад’ [Магазанник 1945: 106], *çın* ‘видавати звук’ → *çınlak* ‘місце, де відбивається луна’ [Gülensoy(a) 2007: 234], *haremlık* ‘священне, заборонене місце в Мецці’ → *haremlık* ‘жіноча половина будинку’ [Nişanyan], *kâr* ‘прибуток’ → *kârhanе* ‘будинок розпусти’ [Büyük Türkçe Sözlük], *yaz* ‘літо’ → *yazlık* ‘дача, літній будиночок’ [Магазанник 1945: 670], *şapka* ‘шапка’ → *şapkalık* ‘вестибюль, передпокій’ [Большой турецко-русский словарь: 804], *orta* ‘середина’ → *ortalık* ‘околиця, округа’ [Большой турецко-русский словарь: 693], *ekü* ‘суглоб’ → *eküge* ‘місце розділу водних шляхів’ [Gülensoy(a) 2007: 323].

8. Висновки

1. У результаті дослідження було виділено 5 семантичних типів ЛД: 1) суб'єктні (МО – “суб'єкт”); 2) об'єктні (МО – “об'єкт”), 3) відносні (МО позначає “просторове відношення до іншого місця”), 4) атрибутивні (МО – “ознака”), 5) ЛД залишкового типу, які не увійшли до складу попередніх типів і характеризуються унікальним семантичним зв'язком із МО).

2. У кожному семантичному типі були виділені певні семантичні групи ЛД. Так, семантику суб'єктного типу виявляють 9 семантичних груп, об'єктного – 5, атрибутивного, відносного і залишкового типів – 1 група.

3. Найбільш продуктивними постають суб'єктні ЛД, мотивуюча основа яких виражена іменниками. Серед виділених 8 груп найбільш чисельними є ЛД із формулою тлумачення “місце L, у якому розміщений X”, де X – суб'єкт ситуації, виражений мотивуючим іменником, L – місце наявності X (див. табл. 1). Це пов'язано з тим, що основною ознакою локативних дериватів постає предметність, оскільки значенням ЛД цієї є предмет, названий мотивуючою основою, але з певними модифікаціями. Причому твірна основа в більшості випадків являю собою непохідний локативний іменник. Велика кількість суб'єктних ЛД у турецькій мові також пояснюється участю в їхньому творенні суфіксів іноземного походження *-hane*, *-gâh*, *-zar*, які у словотвірному процесі приєднуються тільки до основ іменників.

4. Друге місце за продуктивністю посідають об'єктні ЛД, утворені від дієслівних основ (див. табл. 2). Місце суб'єкта у ФТ здебільшого займають позначення суб'єктів-неістот. У ролі ефікованого об'єкта виступають тільки предмети (неістоти). Незначна кількість атрибутивних ЛД (див. табл. 4) пояснюється відсутністю попиту на абстрактні найменування для вираження значення локативності, а також прагненням до більш конкретного і детального позначення місця, зважаючи на предмет, що має відношення до певного місця чи дії, яка виконується в ньому.

5. Значення ЛД, які належать до залишкового типу, ґрунтуються на семантичних асоціаціях із мотивуючою основою, яка часто буває вираженою абстрактним іменником, проте при додаванні афікса утворює конкретний локативний дериват і відображає побутові реалії народу, мова якого розглядається. Окрім того, семантичні асоціації часто зумовляються якісними ознаковими характеристиками мотивуючої основи, вираженої дієприкметником, що має значення “який щось робить” – “який утворює шум; який розбиває, крапає” тощо (див. 7).

Література

- Апресян 1995: Апресян, Ю. Д. Лексическая семантика: Синонимические средства языка [Текст] / Ю. Д. Апресян. Избранные труды. – Т. I-II. – М.: Издательство «Восточная литература» РАН, «Языки русской культуры», 1995. – 422 с. – Библиогр.: с. 346-36. – ISBN 5-88766-043-0, ISBN 5-02-017906-X.
- Баскаков 1952: Баскаков, Н. А. К вопросу о классификации тюркских языков [Текст] / Н. А. Баскаков // Известия Академии наук СССР, Отд-е лит-ры и языка. – 1952. – Т. XI. – Вып. 2. – С. 121-134. – Библиогр.: с. 134.
- Большой турецко-русский словарь 2006: Большой турецко-русский словарь [Текст] / Э. М. Мустафаева, Л.Н. Старостова (ред.). – 3-е изд. – М.: Живой язык, 2006. – 960 с. – ISBN 5-8033-0369-0.
- Калиущенко 1994: Калиущенко, В. Д. Типология отыменных глаголов [Текст] / В. Д. Калиущенко. – Донецк: Издательство «Донеччина», 1994 – 420 с. – (Монография). – Библиогр.: с. 273-305.
- Кононов 1956. Кононов, А. Н. Грамматика современного турецкого литературного языка [Текст] / А. Н. Кононов.– М.-Л.: Издательство Академии Наук СССР, 1956. – 569 с. – Библиогр.: с. 565-568.
- Магазанник 1945: Магазанник, Д.А. Турецко-русский словарь [Текст] / В. А. Гордлевский (ред.) – М.: Государственное Издательство иностранных и национальных словарей, ОГИЗ, 1945. – 705 с. – Библиогр.: с.704.
- Поливанов 1933: Поливанов, Е. Д. Русская грамматика в сопоставлении с узбекским языком [Текст] / Е. Д. Поливанов. – Ташкент: Издательство «Узгиз», 1933. – 182 с.
- Реформатский 1987: Реформатский, А. А. Агглютинация и фузия как две тенденции грамматического строения слова [Электронный ресурс] / А. А. Реформатский // Лингвистика и поэтика. – М., 1987 – Режим доступа: <http://berkano.mylivepage.ru/wiki/1197/352>
- Севортян 1974: Севортян, Э. В. Этимологический словарь тюркских языков (общетюркские и межтюркские основы на гласные) [Текст] / Л. Г. Офросимова-Серова, Л. И. Лебедева (ред.). – М.: Издательство Наука, 1974. – 767 с.
- Abdülhayoğlu 1990: Abdülhayoğlu, S. Türkisch-Deutsches Valenzlexikon. Bedeutungsvarianten von 512 ausgewählten türkischen Verben, sowie von deren abgeleiteten Verbal-und Nominalformen [Text] / S. Abdülhayoğlu. – Hohengehren: Schneider, 1990.
- Balcı 1993: Balcı, T. Abriss der Türkisch-Deutschen Kontrastiven Grammatik [Kitap] / T. Balcı. – Dicle Üniversitesi Yay. Diyarbakır. – 1993 – Nr. 5. – 172 s. – Bibliogr.: s. 169-172.
- Banguoğlu 2007: Banguoğlu, T. Türkçenin Grameri [Kitap] / T. Banguoğlu // Türk Dil Kurumu Yayınları – Ankara, 2007. – 628 s. – ISBN 9751602688.
- Бүyük Türkçe Sözlük: Бүyük Türkçe Sözlük, Türk Dil Kurumu [Elektronik kaynak]. – Erişim modu: <http://www.tdkterim.gov.tr/bts/?kategori=verilst&kelime=bar%FD&ayn=tam>
- Ercilasun 2005: Ercilasun, A. B. Türk dilin bugünkü durumu ve yalın alanları [Kitap] / A. B. Ercilasun // Türk dili ve kompozisyon. – Ekin Kitabevi, Ankara. – 2005. – S. 67-76. – ISBN 975-8768-59-X.
- Ergin 2005(a): Ergin, M. Üniversiteler için Türk dili [Kitap] / Bayrak Basım, Yayım, Tanıtım. – İstanbul, 2005. – 544 s. – ISBN 975-7728-05-5.
- Ergin 2005(b): Ergin, M. Türk Dil Bilgisi [Kitap] / Bayrak Basım, Yayım, Tanıtım. – İstanbul, 2005. – 407 s. – ISBN 975-7728-06-03.
- Gülensoy (a) 2007: Gülensoy, T. Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü: (tarihi – yaşayan Türk lehçeleri (şiveleri/dilleri), Anadolu ağızları ve Altay dilleri ile karşılaştırmalı): etimolojik sözlük denemesi, 1-b. [Kitap]: Türk Dil Kurumu, – Ankara, 2007. – 608 s. – Bibliogr.: s. 13-34. – ISBN 978-975-16-1971-6.
- Gülensoy (b) 2007: Gülensoy, T. Türkiye Türkçesindeki Türkçe sözcüklerin köken bilgisi sözlüğü: (tarihi – yaşayan Türk lehçeleri (şiveleri/ dilleri), Anadolu ağızları ve Altay dilleri ile karşılaştırmalı): etimolojik sözlük denemesi, 2-b [Kitap]: Türk Dil Kurumu. – Ankara, 2007. – 595 s. – Bibliogr.: s. 13-34. – ISBN 978-975-16-1973-0.
- Kaliuščenko 1988: Kaliuščenko, V. Deutsche denominale Verben [Text]: Monografie / V. Kaliuščenko. – Gunter Narr Verlag. Tübingen, 1988 – 180 S. – Bibliogr.: s. 177-188. – ISBN 3-484-30419-7.
- König 1994: König, W. Zwischen Sprachpurismus und Sprachpluralismus. Skizze einer kultursoziologischen Geschichte des modernen Türkischen [Text] / W. König. Diyalog – Ankara, 1994. – 2/ 94. – S. 31-77. – Bibliogr.: s. 77.
- Korkmaz 2005: Korkmaz, Z. Türkçenin şekil yapısı [Kitap] / Z. Korkmaz // Türk dili ve kompozisyon. – Ekin Kitabevi, Ankara, 2005 – S. 105-197. – Bibliogr.: s. 166. – ISBN 975-8768-59-X.
- Nişanyan 2003: Nişanyan S. Sözlerin sözyağacı Çağdaş Türkçenin kökenbilim sözlüğü. – İstanbul, 2003. [Elektronik kaynak]. – Erişim modu: <http://www.nisanyansozluk.com/search.asp?w=bar%FDnak%09&x=0&y=0>
- Sergül 2001: Sergül, V. Der Partikelgebrauch im heutigen Deutsch und im heutigen Türkisch. Eine kontrastive Untersuchung: MATEO – Monographien, Band 19. / Universitätsverlag [Elektronik kaynak].– Mannheim, 2001. – 239 S. – Bibliogr.: s. 212-232. – ISBN 3-932178-24-6. – Erişim modu: www.uni-mannheim.de/mateo/index.html

Статья посвящена изучению и сопоставительному анализу производных существительных с локативным значением в турецком языке. В работе представлена семантическая классификация семантических типов локативных дериватов, которые подразделяются на модели и тематические группы. В

процессе изучения семантики выявлены общие и дифференциальные черты в организации системы производных существительных с локативным значением в турецком языке.

Ключевые слова: производные существительные с локативным значением, семантическая структура, семантическая сочетаемость.

The article focuses on the contrastive analysis of derived locative nouns, i.e. nouns, whose meaning denotes locality in Turkish. The semantic classification of the units under analyses comprises subjective, objective, relative, attributive and some mixed types which have been stratified into different semantic models and thematic groups. During the analysis sets of common and special qualitative characteristics, typical of each group are determined. The systemic analysis of the units in question has made it possible to establish a certain interdependence of their semantics and their productivity and frequency of occurrence in the language of comparison.

The keys words: derived locative nouns, semantic structure, semantic combinability.

Надійшла до редакції 11 січня 2010 року.

Жанна Краснобаєва-Чорна, Ольга Усенко

ББК Ш12=411.4*468*33

УДК 81'373.7 : 81'374(038)

СЕМАНТИКО-ГРАМАТИЧНА КЛАСИФІКАЦІЯ ФРАЗЕОЛОГІЗМІВ У СЛОВНИКУ ФРАЗЕОЛОГІЧНИХ ТЕРМІНІВ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У статті розкрито специфіку семантико-граматичної класифікації фразеологічних одиниць. Опрацьовано структуру словникової статті для «Словника фразеологічних термінів сучасної української мови» на прикладі базових термінів мікротермінополя «семантико-граматична класифікація фразеологізмів».

Ключові слова: семантико-граматичний розряд фразеологічних одиниць, фразеологізм адвербіальний / фразеологізм прислівниковий, фразеологізм ад'єктивний / фразеологізм прикметниковий, фразеологізм вигуківий, фразеологізм дієслівний, фразеологізм займенниковий, фразеологізм інтер'єктивний, фразеологізм субстантивний / фразеологізм іменниковий.

Одним із найбільш популярних аспектів дослідження фразеологічного фонду мови постає аналіз класифікаційних параметрів фразеологізмів. На сьогодні у вітчизняній і зарубіжній науковій літературі нараховується понад десять класифікацій фразеологічних одиниць (далі ФО): семантична класифікація ФО / класифікація фразеологічних одиниць з погляду семантичної спаяності компонентів (Ш. Баллі та В. Виноградов, Г. Удовиченко, М. Шанський), семантико-граматична класифікація ФО (М. Алефіренко, М. Демський, О. Молотков), структурно-граматична класифікація ФО (Л. Авксентьев, Ю. Прадід Л. Скрипник), стилістична класифікація ФО / функціонально-стильова класифікація ФО (Г. Іжакевич, В. Ужченко та Д. Ужченко), генетична класифікація ФО (Ф. Медведєв), класифікація ФО з погляду семантичної трансформації компонентів (Р. Зорівчак), ідеографічна класифікація ФО (М. Алефіренко, Л. Арсентьев, А. Івченко, Ж. Краснобаєва-Чорна, Ю. Прадід, В. Ужченко), когнітивна класифікація ФО (М. Жуйкова), функціональна класифікація ФО (Д. Баранник, С. Гаврин), класифікація ФО за сферою вживання (Б. Ларін, В. Ужченко та Д. Ужченко), класифікація ФО з погляду їх уживаності (В. Ужченко та Д. Ужченко), структурно-екстралінгвістична класифікація ФО (М. Демський, В. Ужченко та Д. Ужченко) тощо. Проте у підручниках і посібниках з сучасної української мови класифікаційні параметри ФО схарактеризовано побіжно [Кочерган 2000; Мацько, Сидоренко 1998; Пономарів 2008; Різун, Шевченко 1997; СУЛМ 2006] і майже зовсім не згадується семантико-граматична класифікація ФО, що і зумовлює актуальність статті. Мета статті: опрацювати словникові статті мікротермінополя «*семантико-граматична класифікація ФО*» (пор.: макротермінополе «*класифікаційні параметри ФО*» – терміносистема «*фразеологія*») для «Словника фразеологічних термінів сучасної української мови» [Краснобаєва-Чорна 2009]. Досягнення мети передбачає виконання таких основних завдань: 1) визначення структури словникової статті; 2) побудова словникових статей на основі ґрунтовного аналізу наукової літератури з обраної проблематики.

У роботі словникова стаття має таку структуру: заголовний термін, його дефініція, характеристика основних ознак, що ілюструється авторськими прикладами або прикладами, дібраними з [СФУМ 2003], покликання на інші одиниці певного термінополя, література. За опрацьованою моделлю укладено 9 словникових статей мікротермінополя «*семантико-граматична класифікація ФО*», які розташовано за алфавітом.

© Краснобаєва-Чорна Ж.В., Усенко О.О., 2010